

УДК 336.221

Гринюк Р.М.
аспірант

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті визначено сутність прямих податків підприємств, їх основні позитивні та негативні характеристики. Автором відображено традиційні підходи до означення основних принципів функціонування податків та доповнено їх принципами ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та принципом розширеного відтворення. Обґрунтовано необхідність виділення інвестиційної функції прямих податків підприємств.

Ключові слова: пряме оподаткування, принципи прямого оподаткування, функції прямих податків, інвестиційна функція, принцип платоспроможності, принцип ліквідності.

Гринюк Р.Н. ФУНКЦИИ И ПРИНЦИПЫ ПРЯМОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СТРУКТУР: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье определена сущность прямых налогов предприятий, а также их основные положительные и отрицательные характеристики. Автором отражены основные традиционные подходы к определению принципов функционирования налогов и дополнено их принципами ликвидности, платежеспособности, финансовой устойчивости и принципом расширенного воспроизводства. Обоснована необходимость выделения инвестиционной функции прямых налогов предприятий.

Ключевые слова: прямое налогообложение, принципы прямого налогообложения, функции прямых налогов, инвестиционная функция, принцип платежеспособности, принцип ликвидности.

Gruniyk R.N. THE FUNCTION AND THE PRINCIPLES OF DIRECT TAXATION OF BUSINESS ORGANIZATIONS: THEORETICAL ASPECTS

In the article the essence of direct taxes businesses and their main positive and negative characteristics are identified. The author shows the main approaches to the traditional definition of the basic principles of the tax and added them to the principles of liquidity, solvency, financial stability and the principle of expanded reproduction. The necessity of investment allocation function of direct taxes businesses is offered.

Keywords: direct taxation, principles of direct taxation, function of direct taxation, investment function, solvency principle, principle of liquidity.

Постановка проблеми. У сучасній фінансовій науці та практиці проходить постійне розмежування податкових платежів на прямі та непрямі як основної ознаки їх класифікації. Історично першими виникли прямі податки, що встановлювалися на окремі об'єкти майна та результати господарювання. Проте всі види податків мають спільну характеристику, а саме форму економічних відносин між платниками та одержувачами податків із приводу перерозподілу створеної вартості.

Очевидно, що податки є економічним підґрунтям для функціонування держави, оскільки їх спрямування пов'язане із задоволенням суспільних потреб держави. Податки відображають економічні відносини, що складаються між державою та її платниками в процесі примусового відчуження частини отриманого прибутку суб'єктів підприємницької діяльності на користь держави для забезпечення фінансування останньою своїх видатків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення сутності прямого оподаткування суб'єктів підприємництва та його методологічних засад є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Найбільш вагомий внесок у розвиток теорій та практики прямого оподаткування здійснили А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнс, А. Лаффер, А. Александров, В. Радіонова, Е. Вознесенський, А. Гальчинський, О. Василик, С. Осадець, В. Суторміна, С. Юрій та інші науковці.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі прямих податків у розвитку як економіки держави, так і кожного окремого суб'єкта господарювання, а також їх функцій та принципів, дослідженні сутності прямого оподаткування, а також доповненні функцій та принципів прямого оподаткування підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до існуючої системи оподаткування, усі податки класично поділяються за такими основними ознаками: за об'єктом оподаткування, за місцем зарахування, за рівнем запровадження, за платниками податків, за формою сплати. Ознакою, що найбільш привертає увагу науковців, є об'єкт оподаткування. За об'єктом оподаткування усі податки поділяються на прямі та непрямі.

На нашу думку, прямі податки – це економічні відносини щодо безповоротного руху вартості від суб'єктів господарювання до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, базою сплати яких є доходи підприємницьких структур або населення, котрі використовуються для забезпечення розширеного відтворення, розвитку економіки країни в цілому та виконання нею соціальних функцій, а їх обсяги залежать та впливають на суму доходів підприємств.

Уважаємо, система прямого оподаткування повинна забезпечувати формування доходної частини бюджету, обмежувати інфляцію та зростання рівня цін, стимулювати інноваційний та інвестиційний розвиток держави. Проте сьогодні прямі податки реалізують лише фіскальну функцію і відображають рух вартості від юридичних та фізичних осіб до держави та не забезпечують виконання стимулюючої та інвестиційної функцій.

Обсяг прямого податку, що стягується із підприємств, залежить від величини їх фінансового результату, тому обсяг сплачених податків може коливатися, а також піддаватися складному розрахунку та контролю правильності визначення. Виділимо позитивні та негативні характеристики прямих податків для підприємств (рис. 1).

Основними прямими податками в Україні, що забезпечують більшу частину податкових надходжень до бюджету, є податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб. Формування державою фінансових ресурсів через надходження прямих податків прямо пропорційно залежить від обсягів доходів підприємницьких структур та особистих доходів фізичних осіб. Тобто при зростанні ставок оподаткування у суб'єктів господарювання залишатиметься менше коштів для подальшого фінансування своєї діяльності. Як наслідок, в умовах нестачі фінансових ресурсів та високої вартості позикових ресурсів для підприємств, такі підприємства починають скорочувати обсяги виробництва та реалізації продукції, що призводить до зниження обсягів чистого прибутку та, відповідно, податкових платежів до бюджету, знижує обсяги заощаджень населення та корпоративних структур та змушує суб'єктів господарювання здійснювати діяльність у тіньовому секторі економіки. Уважаємо, що податки як інструмент регулювання економічного розвитку країни повинні насамперед забезпечувати стимулювання приватного інвестування, а також стимулювання економіки в цілому через їх зниження.

Зазначимо, що сутність прямих податків проявляється через їх функції. Дослідниками не відображені безпосередньо функції прямих податків, а

лише зазначені функції всіх видів податків. Разом з тим науковці не мають єдиної думки щодо функцій податків, а тому їх погляди різняться. Оскільки прямі податки є одним із видів податків, то їм характерні ті ж самі функції, що й для усієї сукупності податків.

Так, А.М. Артус виділяє фіскальну, розподільчу та регулюючу функції [1, 104]. Автор вважає, що основною є фіскальна функція податків, оскільки вона забезпечує формування фінансових ресурсів бюджету; розподільча – забезпечує спрямування дохідної частини бюджету на фінансування заходів держави; регулююча – передбачає вплив на діяльність платників податків. Фіскальна складова є надзвичайно важливою для формування фінансових ресурсів держави, проте надто високий рівень фіскального спрямування гальмує розвиток виробництва, підвищення рівня науково-технічного прогресу, тому такі дії не принесуть ні економічного, ні соціального ефекту від оподаткування.

О.Д. Василик зазначає, що податки виконують фіскальну, розподільчу та стимулюючу функції [2, с. 206]. Можемо погодитись із науковцем у твердженні, що особливе значення має стимулююча функція, оскільки саме вона дозволяє, на нашу думку, суб'єктам підприємництва акумулювати значну частину доходу, а також створює умови, за яких підприємницькі структури зацікавлені у здійсненні господарської діяльності.

А.М. Поддєрьогін вважає, що постійне і стабільне надходження платежів до бюджету може забезпечити лише фіскальна функція податків, яка мобілізує централізовані фінансові ресурси держави для забезпечення виконання нею своїх функцій, що, у свою чергу, реалізується через розподіл частини валового внутрішнього продукту [5]. Погоджуємось, що така функція дійсно належить до найважливіших та основних, оскільки без перерозподілу валового внутрішнього продукту та без акумуляції необхідних обсягів фінансових ресурсів у бюджеті країни забезпечити соціальну стабільність, культурний та соціальний розвиток її громадян неможливо. В.М. Опарін виділяє такі функції податків: фіскальну, економічну, регулювальну, соціальну, стимулювальну та стримуючу. Фіскальна функція забезпечує акумулювання частини національного доходу та створює матеріальні умови для функціонування держави, а економічна функція впливає на процеси відтворення шляхом розширення чи зниження платоспроможного попиту населення [3, с. 143–144].

Чим більш оптимальним будуть прямі податки, тим менша частина фінансових ресурсів відволікається із господарського обороту суб'єктів підприємництва, що дозволяє нарощувати обсяги інвестиційної діяльності шляхом самофінансування та, відповідно, обсяги податкових надходжень до бюджету. Крім запропонованих науковцями функцій, вважаємо за доцільне виділити інвестиційну функцію прямих податків (рис. 2).

Окрім запропонованих науковцями функцій податків, а саме регулюючої, розподільчої, фіскальної, варто виділити функцію інвестування, яка відображає

Рис. 1. Позитивні та негативні характеристики прямих податків суб'єктів господарювання

Рис. 2. Функції прямих податків підприємств та сфери їх впливу

можливості фінансування інвестиційних проєктів суб'єктів підприємництва за рахунок нагромадження власних фінансових ресурсів. Обсяг цих фінансових ресурсів є функцією, що прямо залежить від рівня доходів та рівня прямого оподаткування суб'єктів господарювання. Вони дозволяють сформуванню напрямки розвитку національної економіки, здійснювати вкладення фінансових ресурсів з метою підвищення рівня соціальної захищеності населення та забезпечують зростання рівня економічного розвитку як держави, так і окремих суб'єктів підприємництва.

Правила формування та застосування системи прямого оподаткування повинні функціонувати на основі відповідних принципів. На нашу думку, принципи прямого оподаткування повинні висвітлювати та характеризувати основоположні елементи формування системи прямого оподаткування як з точки зору суб'єктів підприємництва, так і зі сторони системи оподаткування країни в цілому. Основні змістовні характеристики принципів оподаткування за Податковим кодексом України відображено в табл. 1.

Отже, як бачимо з табл. 1, законодавством України визначено загальні принципи встановлення податків та зборів. Здійснивши аналіз таких принципів оподаткування, ми прийшли до наступних висновків:

1) запропоновані принципи оподаткування стосуються всіх видів податків та всіх категорій платників, що свідчить про їх універсальність;

2) дещо незрозумілим є принцип презумпції правомірності рішень платника податку, що передбачає можливість прийняття рішення на користь платників податків або контролюючого органу, якщо законодавчими актами встановлене неоднозначне трактування прав та обов'язків платників податку або контролюючих органів. Маємо всі підстави стверджувати

про можливість існування суперечливих законодавчих актів з питань оподаткування та порядку сплати зборів до бюджету. Така ситуація, на нашу думку, свідчить про можливість існування непрозорого законодавства з питань оподаткування;

3) суперечливим є принцип фіскальної достатності, відповідно до якого податки та збори повинні встановлюватися з урахуванням потреби у збалансованості витрат бюджету з його надходженнями. Такий принцип, на нашу думку, свідчить також про те, що система оподаткування в Україні спрямована на забезпечення фіскальної функції податків та на можливості встановлення державою нових податків або зміни їх ставок у випадку нестачі фінансових ресурсів у державі. Спрямованість на утримання таких податкових надходжень до бюджету може спричинити зростання тіньової економіки, банкрутство підприємств, зростання рівня безробіття, стримування науково-технічного прогресу та виробничої діяльності підприємств, що негативно відобразиться на економічному стані як країни в цілому, окремих господарюючих суб'єктів, так і на їх інвестиційній активності.

Проте всі принципи, зазначені в табл. 1, є узагальненими, використовуються при встановленні всіх видів податків та враховують макроекономічний

Рис. 3. Принципи прямого оподаткування суб'єктів підприємництва

Таблиця 1

Характеристика принципів оподаткування за Податковим кодексом України

Принцип оподаткування	Змістова характеристика
загальність оподаткування	кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені податки та збори, платником яких вона є
рівність усіх платників перед законом, недопущення податкової дискримінації	передбачає однаковий підхід до всіх платників податків незалежно від соціального статусу, раси, національності, віросповідання, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу
настання відповідальності у разі порушення податкового законодавства	забезпечує обов'язкове несення адміністративної, кримінальної відповідальності у разі ухилення від сплати податків усіма їх платниками
презумпція правомірності рішень платника податку	можливість прийняття рішення на користь платників податків або контролюючого органу, якщо законодавчими актами встановлене неоднозначне трактування прав та обов'язків платників податку або контролюючих органів
фіскальна достатність	передбачає встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями
соціальна справедливість	установлення податків та зборів повинно здійснюватися відповідно до платоспроможності платників податків
економічність оподаткування	установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування
нейтральність оподаткування	установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків
стабільність	передбачає, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, а самі податки, збори, податкові пільги та їх ставки не можуть змінюватися протягом бюджетного року
рівномірність та зручність сплати	установлення термінів сплати податків, ураховуючи потребу у своєчасному надходженні коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками
єдиний підхід до встановлення податків	відображає на законодавчому рівні усі обов'язкові елементи податку

Джерело: складено автором на основі [4]

аспект оподаткування. Уважаємо за доцільне сформулювати принципи оподаткування підприємницьких структур із урахуванням ефективності їх функціонування, а також особливостей стягнення прямих податків з підприємств. Запропоновані принципи відображено на рис. 3.

На нашу думку, до основних принципів формування та управління системою прямого оподаткування суб'єктів підприємництва слід віднести такі:

1) розширеного відтворення (стимулювання) – передбачає, що обсяги нарахування та порядок сплати податків повинен бути встановлений таким чином, щоб це не призводило до згорання підприємством інвестиційної діяльності внаслідок зниження обсягу власних фінансових ресурсів;

2) платоспроможності – система оподаткування повинна забезпечувати підприємствам стан, при якому вони здатні будуть оплачувати всі свої зобов'язання після сплати податкових платежів;

3) ліквідності – необхідність забезпечення достатнього рівня ліквідних засобів, що залишаться у підприємства після сплати податкових платежів;

4) фінансової стійкості – прямі податки не повинні порушувати фінансової стійкості підприємства внаслідок надмірного податкового навантаження;

5) справедливості – податки не повинні впливати на поведінку підприємств в економічній системі та не спричиняти «тіньовий» сектор економіки;

6) взаємозв'язку з фінансовими результатами – обсяг прямих податків повинен залежати від обсягу фінансового результату підприємства;

7) економічної доцільності – сплата прямих податків не повинна коштувати підприємству дорожче, ніж їх надходження до бюджету;

8) законодавчого обґрунтування та стабільності – алгоритм нарахування та справляння прямих податків суб'єктів підприємництва повинен бути чітко методично роз'яснений законодавством країни та не зазнавати частих змін.

Висновки. Уважаємо, що податкова система повинна бути спрямована на виконання таких завдань: стимулювання фінансування інвестиційних проектів підприємств; зниження рівня податкового навантаження шляхом розширення бази оподаткування підприємств; формування умов з оподаткування прямими податками для вітчизняних товаровиробників; урівноваження фінансових інтересів регіонів та держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артус М.М. Фінанси: [навч. посіб.] / М.М. Артус. – К.: Європ. ун-т, 2005. – 198 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: [підручник] / О.Д. Василик. – К.: НІОС. – 2001. – 416 с.
3. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): [навч. посіб.] / В.М. Опарін; 2-ге вид., доп. перероб. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 99–147.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: [підручник] / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк [та ін.]; 6-е вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.

УДК 338

Гудзь Ю.Ф.

*кандидат економічних наук, докторант
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В ТЕОРЕТИЧНОМУ ПОЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

У статті відображено сутність економічного потенціалу підприємств. Визначено місце потенціалу підприємства в теоретичному полі економічної науки. Розглянуто різні підходи до визначення потенціалу підприємства: ринковий, ресурсний, функціональний.

Ключові слова: потенціал підприємства, ресурси, структурний підхід, можливості системи.

Гудзь Ю.Ф. ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ В ТЕОРЕТИЧЕСКОМ ПОЛЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ

В статье отражена сущность экономического потенциала предприятий. Определено место потенциала предприятия в теоретическом поле экономической науки. Рассмотрены различные подходы к определению потенциала предприятия: рыночный, ресурсный, функциональный.

Ключевые слова: потенциал предприятия, ресурсы, структурный подход, возможности системы.

Gudz Y.F. POSITIONING ENTERPRISE POTENTIAL IN THE THEORETICAL FIELD OF ECONOMIC SCIENCES

The article reflects the essence of the economic potential of enterprises. The place of the theoretical potential of the enterprise in the field of economics. Different approaches to defining the potential of the enterprise: the market, resource, functional.

Keywords: enterprise potential, the resources, the structural approach of the system.

Постановка проблеми. Виконання сформульованих завдань діяльності підприємств в умовах динамічних економічних змін, посилення конкурентної боротьби визначаються наявним економічним потенціалом і його відповідністю можливостям ринку. Втримати та зміцнювати свої позиції на ринку є чи не найважливішим завданням для кожного під-

приємства. На сьогоднішній день в умовах окупації Криму і сходу країни російським агресором та початку економічної війни з Росією однією з актуальних проблем сучасного українського підприємства є забезпечення конкурентоспроможності на ринках ЄС. Дана зовнішня загроза у сукупності з цілим спектром внутрішніх проблем залишається для біль-